

Neverbalna komunikacija i njezina važnost u procesu usvajanja jezika

Kujundžić, Nives

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:173072>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-23**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ**

NIVES KUJUNDŽIĆ

ZAVRŠNI RAD

**NEVERBALNA KOMUNIKACIJA I NJEZINA VAŽNOST U PROCESU
USVAJANJA JEZIKA**

Mentor rada: izv. prof. dr. sc. Katarina Aladrović Slovaček

Petrinja, rujan 2023.

ZAHVALA

Hvala mojim roditeljima koji su bili od samoga početka uz mene, vjerovali u mene i moj uspjeh.

Zahvaljujem se i svojim kolegicama, pogotovo kolegici Barbari koja je bila uz mene od prvog do zadnjeg dana. Hvala na svemu!

Hvala mojoj mentorici izv. prof.dr.sc. Katarini Aladrović Slovaček na velikoj pomoći, otkad sam Vas upoznala znala sam da želim imat Vas kao mentoricu! Velika hvala!

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. O KOMUNIKACIJI	2
2.1. PROCES KOMUNIKACIJE	3
2.2. NAČELA KOMUNIKACIJE	4
2.3. RAZVOJNE FAZE U KOMUNIKACIJI	5
2.4. VERBALNA KOMUNIKACIJA	7
2.5. NEVERBALNA KOMUNIKACIJA	8
2.5.1. ZNAKOVI NEVERBALNE KOMUNIKACIJE	9
3. USVAJANJE JEZIKA	11
3.1. NEVERBALNA KOMUNIKACIJA PROCES USVAJANJA JEZIKA	12
4. ISTRAŽIVANJE	14
4.1. Opis uzorka	14
4.2. Opis instrumenta istraživanja	14
4.3. Ciljevi i hipoteze istraživanja	14
4.4. Rezultati istraživanja	15
5. RASPRAVA I ZAKLJUČAK	19
6. LITERATURA	20

SAŽETAK

Komunikacija je važan faktor u djetetovom razvoju. Komunikacija djeteta započinje u trenutku djetetova rođenja. Ukoliko želimo razviti dobre komunikacijske vještine kod djeteta moramo komunicirati s djetetom od rođenja i verbalno i neverbalno. Slanje signala, pokreti tijela, različiti zvukovi i reagiranja pripadaju u komunikaciju i s obzirom na to, komunikaciju možemo definirati na različite načine. U svakom trenutku komuniciramo, bilo to riječima, pogledima, pokretima. Čak i kada šutimo na neki način komuniciramo jer šaljemo poruku primatelju. Svako dijete drugačije komunicira te je potrebno naučiti uočavati razlike i u verbalnoj i u neverbalnoj komunikaciji kod djece. Neverbalna komunikacija je prisutna mnogo više od verbalne komunikacije. Pojedina djeca izražavaju se samo neverbalnom komunikacijom stoga je bitno biti prilagodljiv. U pojedinim situacijama verbalna i neverbalna komunikacija neće se podudarati. Tada je važno znati da trebamo više vjerovati neverbalnoj komunikaciji nego verbalnoj. Neverbalna komunikacija pridonosi procesu usvajanja jezika te ću u završnome radu objasniti kako i na koji način najviše pridonosi.

Provedenim istraživanjem dobili smo velik uvid u to kako i na koji način djeca najčešće komuniciraju. Osim toga, možemo primijetiti i razlike u komunikaciji s obzirom na dob djeteta. Promatranjem djece došla sam do mnogo zaključaka. Svojim radom želim prikazati komunikaciju općenito, razlike u verbalnoj i neverbalnoj komunikaciji te kroz istraživanje prikazati razlike u komunikaciji kod djece .

Ključne riječi: *komunikacija, verbalna komunikacija, neverbalna komunikacija, važnost neverbalne komunikacije*

SUMMARY

Communication is an important factor in a child's development. A child's communication begins at the moment of the child's birth. If we want to develop good communication skills in a child, we must communicate with the child both verbally and non-verbally from birth. Sending signals, body movements, different sounds and reactions belong to communication, and with that in mind, we can define communication in different ways. We communicate at every moment, be it with words, looks or movements. Even when we are silent we are communicating in a way because we are sending a message to the recipient. Each child communicates differently, therefore it is necessary to learn to notice the differences in both verbal and non-verbal communication in children. Non-verbal communication is present a lot more than verbal communication. Some children express themselves only through non-verbal communication, therefore it is important to be adaptable. In certain situations, verbal and non-verbal communication will not match. Then it is of great importance to know that we should trust non-verbal communication more than verbal. Non-verbal communication contributes to the language acquisition process, and in the final paper I will explain how and in what way it contributes the most.

Through the conducted research, we gained a great insight into how and in which way children communicate the most. In addition, we can also notice the differences in communication considering the age of a child. By observing children, I came to many conclusions. With my work, I want to present communication in general, the differences in verbal and non-verbal communication, and through research show the differences in children's communication.

Key words: *communication, verbal communication, non-verbal communication, importance of non-verbal communication*

1. UVOD

Tema završnog rada je „Neverbalna komunikacija i njezina važnost u procesu usvajanja jezika“. U završnom radu objasnit ću što je točno komunikacija i na što se dijeli te ću također objasniti i same podjele komunikacije. Usvajanje jezika jedan je od najvažnijih faktora u razvoju djetetovog života, stoga ću istražiti kako neverbalna komunikacija pridonosi procesu usvajanja jezika. U svom radu *Tatković, Diković i Tatković (2016; 1)* tvrde da je komunikacija kompleksna aktivnost i stoga danas nema jednoznačne definicije koja bi objedinjavala sve njezine fenomene i koju bi prihvatili svi koji se njome znanstveno ili praktično bave. Dakle, možemo reći da je komunikacija vještina koja se može definirati na mnoštvo načina. Postoji verbalna i neverbalna komunikacija.

Verbalna komunikacija je komunikacija koja se odvija pomoću jezika, govorenoga i pisanoga (*Tatković, Diković i Tatković, 2016*). Neverbalna komunikacija odnosi se na geste držanje tijela, izraz lica, pogled, vanjski izgled i ostalo. Osobe koje se bave proučavanjem neverbalne komunikacije moći će na temelju pokreta zaključiti puno toga o osobi. Dječaci i djevojčice razlikuju se u mnogočemu. Razlikuju se u razvoju, načinu igranja, navikama, interesima, a i u načinu komuniciranja. *Cherry (1966)* tvrdi kako slušanje i pisanje nisu naši jedini komunikacijski sistemi. Postoje mnoge predrasude o tome kako dječaci progovore malo kasnije nego djevojčice, a kako djevojčice puno ranije progovore prve riječi. Dječaci se do tada služe neverbalnom komunikacijom. Cilj je naučiti čitati neverbalnu komunikaciju kako bi dijete bilo sretno i osjećalo se sigurno. Svatko izražava tugu, sreću, bol i ljutnju na svoj način. Tako i djeca. Bitno je shvatiti i primijetiti neverbalnu komunikaciju i njezino izražavanje i kod nas samih kako bi prepoznali dječju neverbalnu komunikaciju. Jedan od bitnih faktora je i poznavanje osnova psihologije koja pomažu pri komuniciranju (*Možina, Tavčar, Zupan i Knežević, 2004*).

U prvom poglavlju objašnjena je komunikacija općenito, njezina podjela i oblici. Zatim, definirana je verbalna komunikacija te slijedi neverbalna komunikacija koja je ključna za obradu teme. Neverbalna komunikacija najmoćniji je oblik komunikacije. Ne sadrži riječi i ponekad osobe nemaju kontrolu nad njom. Nakon toga, slijedi poglavlje u kojem ću objasniti usvajanje jezika te ću kroz istraživanje doći do zaključka.

2. O KOMUNIKACIJI

Komunikacija dolazi od latinske riječi *communicare* što u prijevodu znači priopćavanje, razgovor (Hrvatska enciklopedija). Ona označava pružanje i primanje informacija. Postoji i pridjev „komunikativan“ koji opisuje osobu koja je razgovorljiva, pristupačna, otvorena, razumljiva, dostupna... Komunikacija je proces emitiranja i primanja znakova koji imaju određeno značenje; predstavlja razmjenu poruka između jedne ili više osoba kao osnovne potrebe ljudskog življenja. (Tatković, Diković i Tatković, 2016).

Postoje znanstvena i stručna razmatranja koja ukazuju na to da je komunikacija jedno od najsloženijih i najzanimljivijih područja. Komunikacija utječe na međuljudske odnose, odnose ljudi u društvu i pojedinca s društvom te je zbog toga preduvjet dobre suradnje i razumijevanja. Komunikacija je moćna, ona dovodi prijatelje na našu stranu i tjera naše suparnike, umiruje ili upozorava djecu i među nama stvara sporazume ili borbene linije (Samovar, Porter, McDaniel, 2013).

Komunikologija je znanost stara koliko i ljudski rod. To je znanost koja proučava komunikacije među osobama. Komunikologija obuhvaća niz sadržaja, a Tatković, Diković i Tatković (2016) spominju:

- a) Interpersonalno komuniciranje: odnosi se na izučavanje komunikativne interakcije međuljudskih odnosa i veza, ulogu verbalnih i neverbalnih poruka, vještinu uvjeravanja, privlačnost sukoba i slično.
- b) Komuniciranje u malim grupama: tri i više osoba, sastav grupe, potencijalni sukobi i grupi, njihovo rješavanje, vodstvo u grupi...
- c) Jezik i kodove značenja: odnose se na tematizaciju verbalnim i neverbalnim znakovima, njihova interpretacija, prijenos, oblikovanje.
- d) Organizacijsko komuniciranje: poslovno interpersonalno komuniciranje između različitih organizacija, radnih skupina, rješavanje poslovnih problema različitim komunikacijskim putevima i sl.
- e) Javno komuniciranje: obuhvaća komuniciranje u javnim forumima kroz rasprave i argumentiranja, na političko i na odgojno- obrazovno komuniciranje.
- f) Masovno komuniciranje: ono uključuje komuniciranje raznovrsnim medijima, npr. radijom, televizijom, tiskom, internetom, reklamama...

- g) Intrapersonalni oblici komunikacije: komunikacija sa samim sobom, osoba je i pošiljalatelj i primatelj poruke. Sadrži procese razmišljanja, rješavanja osobnih problema, pisanje dnevnika i ostalo.
- h) Ekstrapersonalne komunikacije: sadrži komunikaciju koja predstavlja odnos čovjeka i stroja. (Tatković, Diković i Tatković, 2016).

Sama komunikacija predstavlja „sredstvo s pomoću kojeg dvije ili više osoba razmjenjuje informacije i međusobno utječu na svoja mišljenja i ponašanje.“ (Šegota, 2003).

Bratanić (1993) smatra da je komunikacija „*proces stvaranja značenja između dvije ili više osoba*“. To je proizvod najmanje dviju osoba koje na neverbalan ili verbalan način stupaju u međusoban interakcijski odnos te time iskazuju svoje misli i osjećaje.

2.1. PROCES KOMUNIKACIJE

Komunikacijom osoba predstavlja sebe, stoga je to samoprezentacija kojom osoba nastoji da se njezino „predstavljeno ja“ prihvati (Tatković, Diković i Tatković, 2016).

Komunikacijom prenosimo poruku od jedne do druge osobe – od pošiljalatelja do primatelja poruke. Poruku prenosimo komunikacijskim kanalom. S obzirom na to da je komunikacija proces, slično kao i ostale procese, možemo je oblikovati i time utjecati na njezinu kvalitetu i učinkovitost. Komunikacijski proces započinje kada pošiljalatelj oblikuje ideju i kodira ju, odnosno pretvara u oblik koji primatelj može razumjeti. To mogu biti govorne ili pisane riječi, ali i slike, crteži i zvukovi. Poruka se kodiranjem pretvara u oblik, odnosno kod, koji je moguće prenijeti putem nekog kanala/medija komunikacije. Primatelj poruke poruku dekodira, odnosno daje poruci značenje (Kliment i Jurković-Matić, 2007).

Pošiljalatelj poruke KOMUNIKATOR	Osoba/ grupa ili organizacija koja stvara poruku.
Primatelj poruke KOMUNIKANT	Osoba/ grupa, organizacija ili javnost.
Komunikacijski kanal	Prijenosnik poruke. Bira se u skladu sa ciljem komunikacije i porukom, dakle sadržajem komunikacije koji se želi prenijeti i sa sposobnošću primatelja da primi poruku. Komunikacijski kanal može biti osoban i

	neosoban. Osoban je kada su prijenosnici osobe koje prenose poruke. Neosobni kanali su drugi mediji komunikacije, Internet, plakati, sajmovi, priredbe, izlozi i mediji masovne komunikacije – televizija, radio i tisak.
Poruka	Najvažniji element komunikacije.

TABLICA 1. Osnovni elementi komuniciranja

Samim procesom komunikacije priopćava se neki sadržaj, odnosno razmjenjuju se informacije, ali i osjećaji. Navedeni se proces odvija u nekoliko faza među kojima je potrebno istaknuti sljedeće: (Fox, 2006)

- „potreba za komunikacijom (ideje, osjećaji) – postavljanje ciljeva komunikacije
- prebacivanje misli u oblik prikladan za prijenos poruke – dekodiranje
- odašiljanje poruke (govorene, pisane, slikovne, govora tijela, tona glasa, uporabe prostora i vremena) – prijenos
- primanje poruke – prijem
- pretvaranje poruke u ideje i osjećaje primatelja – dekodiranje potreba za odgovorom na primljenu poruku (ideje, osjećaji) – postavljanje ciljeva komunikacije“.

Proces komunikacije bitan je element u samoj komunikaciji jer se faze komunikacije moraju poštivati i primjenjivati. Kao što postoji proces komunikacije, tako postoje i načela komunikacije, a ta ista načela objašnjena su u poglavlju koje slijedi.

2.2. NAČELA KOMUNIKACIJE

Samovar, Porter i McDaniel (2013) tvrde kako su sva načela komunikacije u međusobnoj interakciji i kako postoji puno više načela nego što ih je zapisano. Neka od načela su:

- a) Komunikacija je dinamičan proces. Dakle, komunikacija se može usporediti s filmom i fotografijom. Ona traje, mijenja se, nije zamrznuta, kao i film, nije fiksna, odmah ju zamjenjuje drugo djelo. Sama komunikacija ima dinamičnu prirodu i mnoštvo različitih promjena.

- b) Komunikacija je simbolična. Ljudi su bića koja stvaraju simbole koji nam omogućavaju svakodnevnu interakciju. Simboli mogu biti verbalni i neverbalni. Oni nam pomažu dočarati drugima kako doživljavamo svijet i što mislimo o njemu.
- c) Komunikacija je systemska. Komunikacija se događa u posebnim situacijama ili sustavima koji utječu na ono što i kako komuniciramo i na značenja koja pripisujemo porukama. Osim toga, kada govorimo o tome da je komunikacija systemska, govorimo o čitavom nizu varijabli: mjesto, prigoda, vrijeme, broj osoba. Te se varijable mijenjaju i postoji velik broj kombinacija različitih varijabli.
- d) Komunikacija uključuje donošenje zaključaka. Ovo je načelo koje pomaže ili zapravo odmaže ljudima. Svi dobro znamo da ne možemo čitati tuđe misli i da se naši zaključci ponekad donose na temelju jedne riječi ili jednog pokreta i pogleda. Ukoliko ono što znamo i osjećamo, ne izrazimo putem simbola, možemo pogriješiti u našem zaključku.
- e) Komunikacija ima posljedicu. Načelo koje kaže da čin slanja i primanja simbola utječe na sve uključene strane. Postoji mnogo reakcija na poruku i ne možemo znati do kuda će nas razgovor dovesti. Reakcije mogu biti otvorene, skrivene, nesvjesne i biološke.

Samovar, Porter i McDaniel (2013) smatraju da je komunikacija sama po sebi složena, a postaje još složenija kada joj dodamo različite kulturne dimenzije.

Postoji mnogo načela koja daju tu raznovrsnost komunikaciji. Komunikator odlučuje kako će njegova komunikacija izgledati, komunikator je kreator svoje komunikacije.

U sljedećem poglavlju prikazane su razvojne faze u komunikaciji. Razvojne faze su podijeljene u dvije skupine: predjezično ili predlingvističko razdoblje i na jezično ili lingvističko razdoblje.

2.3. RAZVOJNE FAZE U KOMUNIKACIJI

Postoji mnogo različitih faza koje provodimo tijekom života. Razvojne faze u komunikaciji bitan su element u samoj komunikaciji. Prema Pavličević-Franić (2005) razvoj govora započinje puno prije nego što mi mislimo. Razvoj zapravo započinje i prije nego li se izgovori prva riječ. Bilo kakav smjeh, plač, aktivnost za dijete je komunikacija. Istraživanja pokazuju da novorođenče staro svega 72 sata oponaša mimiku lica odraslih i ponavlja jednostavne artikulacijske pokrete kao što su otvaranje usta i protruzija jezika (Stančić i Ljubešić, 1994). Osim toga, novorođenčad više pozornosti pridaje govoru nego

ostalim zvukovima kojima je izloženo. Pavličević-Franić tvrdi kako „Neverbalna komunikacija uvijek prethodi verbalnoj komunikaciji“ (2005). S obzirom na to, podijelili smo jezični razvoj u dvije skupine: predjezično ili predlingvističko razdoblje i na jezično ili lingvističko razdoblje.

Predjezično ili predlingvističko razdoblje otprilike traje od rođenja pa sve do prve godine života. Jedno od obilježja predjezičnog razdoblja je spontano glasanje te artikuliranje glasova primjerenih jezičnome sustavu materinskog jezika. Navedena faza podijeljena je na četiri cjeline: predgovorno razdoblje traje od rođenja do 2. mjeseca- plač, zatim komunikativno glasanje koje traje od 2. do 5. mjeseca i njega obilježava gukanje. Vokalizacija je iduće razdoblje i traje od 5. do 8. mjeseca. Ta faza sastoji se od razvoja vokalnoga sustava, vokalnih igara, ponavljanjem artikuliranih odsječaka. I za kraj, imamo fazu brbljanja od 8. do 12. mjeseca. Dijete kombinira samoglasnike i suglasnike. Predjezično razdoblje naziva se tako zbog toga što ne ovisi o konkretnom jeziku, njegovom gramatičkom ili leksičkom sustavu, ono ovisi o djetetovom psihofizičkom i fiziološkom razvojnom stupnju.

Jezična faza pojavljuje se oko prve godine djetetovog života. U početku djeca usvajaju neke od jezičnih elemenata kao što je intonacija i ritam materinskog jezika. Tada se pojavljuju i prve prave riječi. Od 12. do 18. mjeseca najčešće su to jednosložne ili dvosložne kombinacije riječi. Zatim od 18. mjeseca usvajaju imenice i glagole i zatim pridjeve. Tek poslije usvajaju zamjenice, brojeve, pojedine priloge. Dijete od godinu i pol najčešće koristi oko stotinjak riječi, dijete s dvije godine rabi oko tristo riječi više. S 3 i 4 godine djeca koriste sve više i više riječi. S obzirom na to, smatra se da dijete ima određeni broj riječi u rečenici s obzirom na njegove godine. (Pavličević-Franić, 2005).

Prvo, važno je naglasiti kako je motorički razvoj preduvjet za mentalni razvoj, a potom i za razvoj govora. Proces proširenja govora povezan je s promjenom položaja tijela, što se obično događa oko 6. mjeseca života kada djeca počinju sjediti. To proširenje prostora omogućuje djeci da bolje razumiju okolne situacije te počnu imitirati intonaciju svog materinskog jezika. Sve komunikacijske vještine kojima dijete ovlada prije izgovaranja prvih riječi omogućuje mu da tim riječima priroda različita značenja. Dijete koristi vokabular govorenog jezika kojeg počinje usvajati prije nego što počne artikulirati riječi kako bi mijenjalo značenje istih riječi. (Guberina, 2010)

„Govor je sredstvo za ostvarenje i ostvarenje samo. Riječi su već jedno djelo.“ (Škarić, 1998).

Komunikacija ima dvije najvažnije podjele, a to je podjela na verbalnu i neverbalnu komunikaciju. U poglavljima koji slijede objasniti ću prvo verbalnu komunikaciju, a zatim neverbalnu komunikaciju.

2.4. VERBALNA KOMUNIKACIJA

Najintenzivniji razvoj govora i jezika obuhvaća prve tri godine djetetova života i odvija se po predvidivim fazama – od prvog krika, glasanja, do voljnog sudjelovanja u razgovoru u kojem izražava svoje misli, osjećaje, stavove i potrebe (Posokhova, 1999). Postoje četiri vrste komunikacije: čitanje, pisanje, govor i slušanje. Prema mišljenju mnogih, slušanje je najvažniji i najzastupljeniji oblik verbalne komunikacije, obuhvaća čak 40 % komunikacije, ali je ujedno i najzanemareniji. Svakako bi mu se u odnosu s drugim ljudima morala dati puno veća pozornost (Petar, 2004). Uz to, postoji podjela komunikacije prema svrsi na formalnu i neformalnu. Formalna se odnosi na organizacijske ciljeve, zadaće i aktivnosti nekog poslovnog konteksta. Osim toga, komunikacija se dijeli i prema vrsti komunikacijskog kanala: verbalna, neverbalna i informacijsko- komunikacijsku. Kada bismo definirali verbalnu komunikaciju rekli bismo da je to komunikacija čije je obilježje stvarno izgovaranje riječi. Navedenu komunikaciju možemo promatrati s njezina tri aspekta: retorika, govor i razgovor. U verbalnoj komunikaciji često se pojavljuju prepreke. Prepreke se pojavljuju zbog buke, smetnje, konkretne poruke. Tada poruka ili nije stigla do primatelja ili je izmijenjena i slično. Osim toga, komunikacija može biti otežana i zbog nekih drugih faktora. Neki od tih faktora su: razlike u obrazovanju, razlike u narječju, nacionalne i vjerske razlike, nepovjerenje u sugovornika i slično. Navedene prepreke i faktori zbog kojih komunikacija nije uspješno obavljena mogu se poboljšati. Tatković, Didaković i Tatković (2016) spominju neka od sljedećih pravila za poboljšanje komunikacije: izbjegavanje korištenja narječja, govoriti jasnije, polaganije i bez podizanja glasa, korištenje jednostavnih riječi i rečenica, ponavljanje rečenice ako nisu bile razumljive i slično.

Govorna aktivnost predstavlja svjesno djelovanje. Njena svrha je prenositi informacije o događajima i objektima u okruženju, kao i o emocijama i stavovima. Također, putem nje izražavaju se ideje (Bratanić, 1993).

Verbalna komunikacija među djecom nije uvijek ista i ovisi o više faktora: dobnoj razlici među sudionicima razgovora, situacijskim elementima te spolu 17 sudionika komunikacije (dječak – dječak, djevojčica – djevojčica, dječak – djevojčica) (Miljak, 1984).

2.5. NEVERBALNA KOMUNIKACIJA

Neverbalna komunikacija odnosi se na cjelokupno međuljudsko ponašanje (Pennington, 2008). Većina ljudi interpretira sami izraz neverbalne komunikacije kao komunikaciju koja se ostvaruje nekim drugim sredstvima mimo riječi. Allan i Barbara Pease (2004) smatraju da je vrlo lako odgonetnuti što se zbiva s nekime. Potrebno je uskladiti ono što vidimo i čujemo u okolini u kojoj se to odvija i izvući vjerojatne zaključke. Svaka verbalna komunikacija popraćena je neverbalnom komunikacijom i stoga su te dvije komunikacije neodvojiv dio ukupnog komunikacijskog procesa. Neverbalna komunikacija je, uz verbalnu, dopunski kanal slanja poruka. Bez nje, komunikacija bi bila siromašna. Neverbalnom komunikacijom izražavamo emocije, stavove, odnose, sveprisutna je i multifunkcionalna. Njome prenosimo informacije o sebi koje nismo namjeravali otkriti. Navedena komunikacija obuhvaća izraz lica, geste, dodir, oblike komunikacije koji pobliže opisuju značenja navedenih riječi. Stoga, poznavanje određenih načina neverbalnog komuniciranja olakšava komunikaciju.

Prema Knapp i Hall (2010), pojam „neverbalno” upotrebljava se kako bi se opisalo sve što se događa u ljudskoj komunikaciji mimo izgovorenih ili napisanih riječi. *„Svoj odnos prema društvenoj okolini, ali i prema sebi, ljudi izražavaju i neverbalnim znacima – govorom tijela, a baš poput raznovrsnih oblika verbalne, i neverbalna komunikacija obuhvaća čitav niz strategija ponašanja u različitim prigodama i okruženjima“* (Marot, 2005; 55).

Autori Knapp i Hall (2010) proveli su istraživanje neverbalne komunikacije. Zaključili su da je neverbalnu komunikaciju moguće istraživati i tumačiti s 3 aspekta: komunikacijske okoline, fizičke značajke osobe koja komunicira i tjelesni pokreti i pozicioniranja. Okolina se u ovome slučaju odnosi na čimbenike, a čimbenici utječu na odnos među ljudima. Dakle,

odnose se na okruženje to jest unutarne uređenje, stil, namještaj, rasvjeta, boja zidova i slično. Također utječu i tragovi aktivnosti kao što je miris parfema. Jedan od utjecaja na komunikaciju je i teritorijalnost i veoma je važna u istraživanjima. Fizičke značajke se ne mijenjaju, one su dio fizičkog izgleda. Postoje i artefakti kao što je odjeća, perika, nakit i osoba ih mijenja kako želi. Tjelesnim pokretima kao što su položaji tijela, udova, zatim način sjedenja, dodirivanje vlastitog tijela, pokreti očiju i slično odražavaju stav i osjećaj o samome sebi i odnose s drugim ljudima. Psiholozi istražuju pokrete tijela i bave se proučavanjem.

Neverbalno ponašanje čini neodvojiv dio ljudske komunikacije i bitno je razumjeti njegove ključne svrhe. Prema Argyiju (citirano prema Knapp i Hall, 2010), primarni ciljevi neverbalnog ponašanja su sljedeći:

1. izražavanje emocija
2. izražavanje odnosa prema osobama u komunikaciji (svidanje/nesvidanje, dominacija/submisivnost i ostalo)
3. predstavljanje sebe drugima ovisno o neverbalnim znakovima koji se upotrebljavaju: otvoreni – zatvoreni, pristupačni – nepristupačni, sigurni – nesigurni i mnogi drugi
4. neverbalno ponašanje kao pratnja govora služi za davanje uzvratnih reakcija, za pokazivanje pažnje i razne ostale funkcije.

Neverbalnim ponašanjem, kada nije u sukobu s verbalnim, može se pojasniti verbalna poruka i pomoći da se verbalna poruka zapamti, a može se i u potpunosti zamijeniti verbalnu komunikaciju (Rijavec i Miljković, 2002).

2.5.1. ZNAKOVI NEVERBALNE KOMUNIKACIJE

Neverbalnu komunikaciju čine držanje i kretanje tijela, izražajni pokreti ili geste, mimika i izraz lica, komuniciranje pogledom, komuniciranje opipom i gibanje tijela kojemu se može dokazati komunikacijska vrijednost. „*Izrazi lica kod djece predstavljaju ono što dijete govori. Fokus je na očima i dijelu oko očiju, usnama, obrvama, očnim kapcima, nosu te boji i zategnutošću lica, kao i licu u cjelini.*“ (Rijavec i Miljković, 2002). Mimika je oblik neverbalne komunikacije koja svojom osobinom pripada izrazu lica, s obzirom na mjesto

pokazivanja. Tako se odbojnost referira spuštenim kutovima usana, nabiranjem čela, krutim (zategnutim) izrazom lica, a pristupačnost ljubaznim crtama lica, opuštenim izrazom i osmijehom (Apel, 2003).

Od svih neverbalnih znakova kretnje su najmanje pod našom svjesnom kontrolom. One nisu urođene nego naučene, kopirane i stečene uslijed svih društvenih, socijalnih i obrazovnih uvjeta. Gestikulacija pomaže u tumačenju, isticanju rečeničnih činjenica, prevladavanju nesigurnih situacija, zauzimanju stava i slično, no nesvjesni tjelesni pokreti koji su odraz nervoze ili nesigurnosti upućuju na emocionalno stanje djeteta bez izgovorene riječi (Nöth, 2004). Prema autorima Knapp i Hall (2010), geste koje su usko povezane s verbalnom komunikacijom direktno se povezuju s govorom ili prate govor. Postoje četiri osnovna tipa gesti koje su povezane s govorom: geste koje su usmjerene na ono o čemu govornik govori, geste koje reflektiraju odnos između govornika i teme, geste koje imaju ulogu vizualne interpunkcije u toku govora i geste koje služe kao sredstvo za regulaciju i organizaciju dijaloga između sugovornika u komunikaciji.

Neverbalna komunikacija uključuje govor tijela, prostor i vrijeme u kojima se odvija komunikacija, geste, boje, fizičke značajke osoba koje komuniciraju, raspored predmeta u prostoru (Dvorski, 2017).

3. USVAJANJE JEZIKA

Mogućnost slušanja temeljni je preduvjet usvajanja jezika u prijerodnome razdoblju. Ta se sposobnost razvija vrlo rano, već u embrionalnoj fazi (Birnholz i Benacerraf, 1983). Dijete sluša majčin glas uz sve šumove i buku koju čuje u maternici te se ta aktivnost smatra prvim dijalogom.

Prema autoru Pavličević-Franić (2005) jezike kojima čovjek govori dijelimo na jezike koji se usvajaju i na jezike koji se uče. Dijete svoj prvi jezik usvaja od rođenja i popraćen je spoznajnim razvojem. Usvojen je spontano, u obiteljskom okruženju. Usvojeni jezik je dominantan i tim jezikom osoba najbolje komunicira. Navedeni jezik nazivamo materinskim jezikom. Apel i Masterson (2003) u svojoj knjizi objašnjavaju „Kako vaše dijete čuje i govori“. Naime, njihovo objašnjenje prikazuje u prosjeku dob djece u kojoj će većina njih ovladati određenim vještinama. Dijete je jedinstveno i individualno samo po sebi stoga je bitno imati na umu da svatko ima svoj tempo.

Dijete kada se rodi strese se na glasne zvukove, stišava se i smiješi, prepoznaje glasove, guguće kada je zadovoljno, plače ovisno o situaciju. Nakon 4. mjeseca okreće oči, reagira na promjene u tonu glasa, primjećuje igračke koje proizvode zvukove, zatim brblja s različitim glasovima, započinje stvaranjem zvukova grgljanjem. Poslije 7. mjeseca uživa u nekim igrama kao što je „kuc-kuc“, prepoznaje neke riječi, koristi govorne ili neplaćuće glasove da privuče pozornost, započinje s oponašanjem raznih glasova govora. Kada dijete napuni godinu dana, u prosjeku tada već pokazuje pojedine dijelove tijela, slijedi upute i shvaća jednostavna pitanja. Sluša priče, imenuje slike u knjizi. Izgovara sve više i riječi, ispituje, spaja riječi. Razvija svoj vokabular i shvaća što odrasli traže od njega. Nadalje, priča o svojem danu, sluša, upotrebljava mnogo rečenica. Komunikacija s djecom i odraslima je sve bolja i bolja, jasno priča, razumije sve što ga okružuje.

„Jezik se ne poučava, nego razvija“ (Apel i Masterson, 2003). Djetetov se jezik treba oblikovati na način da pričamo s djetetom o njegovom danu, o onome s čime se trenutno bavi, o njegovim prijateljima, hobijima, o njegovoj obitelji, kućnim ljubimcima i slično. Ako dijete tada i kaže nešto neispravno, tada ga ispravljamo na način da mi njemu to ponovimo na ispravan način, bez da ga tražimo da ponovi za nama.

Velik utjecaj na usvajanje djetetovog jezika jest obiteljsko, kulturalno i jezično podrijetlo. Obitelji i kulture su različite i prema tome se razlikuje i usvajanje jezika. Apel i

Masterson tvrde da dijete tijekom prve godine shvaća pojam komunikacije. Dijete tada uči kontrolirati svoja usta, oblikuje različite glasove jezika, izražava svoje potrebe. Time stvara temelj za usvajanje jezika. Također, bitno je razgovarati s novorođenčetom od prvoga dana. Zbog toga što time razvija svoje aktivno slušanje, tada čuje specifičnosti glasa kojega čuje i time uči, priprema se i raste. Prilikom stvaranja zvukova dojenčeta bitno je reagirati na te iste zvukove. Dakle, kada dijete izgovori nešto, odrasla osoba mu mora odgovoriti tim istim zvukom. U tom trenu dijete i odrasla osoba igraju se riječima. Poticanje brbljanja i pričanja pridonijet će samo boljem razvoju. „Djeca se rađaju s određenim sposobnostima i sklonostima koje neizravno vode prema prekrasnim interakcijama između njih i njihovih roditelja“ (Apel i Masterson, (2003). Sve te vještine postupno se razvijaju tijekom prve godine: od fokusiranja na predmete ispred lica pa sve do same upute „pogledaj“.

Usvajanje jezika bitan je element za djetetov razvoj. Dijete treba imati kvalitetan govorni model uz sebe kako bih usvajalo što širi i kvalitetniji vokabular. Prilikom usvajanja jezika najvažniji faktor je aktivno slušanje. Aktivno slušanje može se vježbati i razvijati pomoću mnogo različitih igara i vježba.

3.1. NEVERBALNA KOMUNIKACIJA PROCES USVAJANJA JEZIKA

Dok razmišljamo o načinima podizanja svijesti o ranom razvoju komunikacije neizostavno je uključiti igru kao jedan od ključnih elemenata za promicanje neverbalnih vještina kod djece. Kada se roditelji upuste u imaginarnu igru sa svojim djetetom oni pružaju mnogo više od zajedničkog provoda i poticanja interakcije, ustvari oni potaknu korištenje nekih bitnih vještina poput zajedničke pažnje i gesta koje postavljaju temelje za rani razvoj komunikacije. Počevši vrlo rano, djeca uspostavljaju komunikaciju prije nego što ovladaju govorom koristeći se neverbalnim znakovima kao temeljnim sredstvima. To uključuje orijentaciju pogleda, geste, vokalizaciju, facijalnu ekspresiju i slično. Ova sredstva mogu djelovati samostalno ili se kombinirati, kako ističu autori Ljubešić i Capanec (2012).

Govorna komunikacija vezana za djecu u jasličkoj dobi počinje već od najmlađih dana unutar obitelji, a nastavlja se u vrtiću. Primitivna, no značajna gesta mahanja rukom, kojom se izražava pozdrav „pa-pa“, prvo se izvodi kao mahanje rukom, a kasnije dijete povezuje ovu gestu s izgovaranjem riječi, stvarajući tako cjelinu u kojoj se kombiniraju verbalni i

neverbalni elementi komunikacije. Ova forma komuniciranja obično se javlja oko prve godine djetetova života. Naučiti ovu gestu potiče razvoj komunikacije i jezika. Ovaj proces potom nadopunjuje drugi oblik verbalne komunikacije, uključujući upotrebu riječi kako bi se označili predmeti ili aktivnosti. Ako dijete koristi vokalne izraze kao što su „guuu“ ili „gaaa“ tijekom komunikacije, odgojitelji i roditelji bi trebali odgovoriti s vlastitom vokalizacijom kako bi uspostavili dvosmjernu komunikaciju. Izvrsna strategija za poticanje socijalizacije i komunikacije uključuje pjevanje kratkih rimovanih pjesmica uz korištenje pokreta i geste. (Starčević-Perica, 2018)

U vrtićkom okruženju odgojitelj također može integrirati neverbalnu komunikaciju uz poticanje govora putem različitih aktivnosti. Jedan način je spajanje aktivnosti, poput izrade jednostavnih bubnjeva i udaraljki koje stvaraju raznovrsne zvukove. Time se stvara prilika za imitiranje zvukova putem vokalizacije i gesta. Dijete također može aktivno sudjelovati u situacijama gdje, ako ne želi verbalno odgovarati, može koristiti geste ili pogled kojim prikazuje svoju želju za odgovaranjem. Na primjer, kada pitamo dijete želi li nositi plavu ili crvenu majicu. (Cvrčak, Dječji vrtić Zagreb, 2021)

4. ISTRAŽIVANJE

4.1. Opis uzorka

Istraživanje je provedeno u dječjem vrtiću Velika Gorica u trajanju od 24. travnja do 8. svibnja 2023. godine. U istraživanju sudjelovale su jasličke i vrtičke skupine te odgojitelji tih skupina.

4.2. Opis instrumenta istraživanja

Instrument istraživanja bilo je promatranje neverbalne komunikacije između djece, neverbalna komunikacija odgojitelja i djece te djece i roditelja. Neverbalna komunikacija prisutna je među djecom od najranije dobi. Promatran je dolazak i odlazak djece, vrijeme igre, vrijeme ručka te slobodna igra vani.

4.3. Ciljevi i hipoteze istraživanja

Temeljni cilj istraživanja bio je uvidjeti razlike u neverbalnoj komunikaciji između djece od 1. do 6. godine.

Prema temeljnom cilju postavljeni su sljedeći problemi istraživanja:

1. Ispitati koje neverbalne znakove djeca upotrebljavaju tijekom dolaska i odlaska djece u vrtić i iz vrtića
2. Ispitati koje neverbalne znakove djeca upotrebljavaju u igri
3. Ispitati koje neverbalne znakove djeca upotrebljavaju tijekom ručka
4. Ispitati koje neverbalne znakove djeca upotrebljavaju tijekom slobodne igre vani

Prema navedenom cilju i problemima istraživanja postavljene su sljedeće hipoteze:

1. Očekuje se da djeca koja pripadaju u jasličke skupine puno češće neverbalno komuniciraju na dolasku i odlasku u vrtić nego djeca vrtićkih skupina
2. Očekuje se da djeca za vrijeme igre komuniciraju neverbalno s time da su djeci jasličkih skupina izraženiji pokreti

3. Očekuje se da djeca vrtićkih skupina većinom znaju sami jesti te ne dozivaju odgojitelje kao djeca jasličkih skupina
4. Očekuje se da su djeca jasličkih i vrtićkih skupina vrlo zaigrana vani, u tim situacijama pokazuju mnogo neverbalnih znakova

4.4. Rezultati istraživanja

Prvi cilj bio je promatrati djecu jasličkih i vrtićkih skupina pri dolasku i odlasku iz vrtića te zaključiti koja djeca češće neverbalno komuniciraju. U mlađoj jasličkoj skupini, gdje se nalaze djeca od jedne do dvije godine, djeca su pri dolasku u vrtić većinom pokazivala znakove umora i tuge. Oči su im bile suzne, pokazivali su prstima prema vratima kako bi pokazali da zapravo žele k svojim roditeljima. Nekolicina djece bila je sretna pri dolasku, trčalo je odgojiteljici u zagrljaj, raširili su ruke i osmjehivali se. Ta ista djeca su se pri odlasku doma smijala i vrištala od sreće. Veselili su se svojim roditeljima, mahali su odgojiteljici i bili su nasmiješeni. U starijoj vrtićkoj grupi, djeca pozdravljaju roditelje na ulazu u sobu, daju im poljubac i zagrljaj i ulaze u sobu samouvjereni i sretno, soba im pruža osjećaj sigurnosti, znaju da je to njihov prostor i nije im problem mahnuti roditeljima i pozdraviti ih. Pri samom kraju dana, na djeci se vidi umor i želja za roditeljima. Kako roditelji dolaze, tako se djeci podiže razina energije s obzirom na to da znaju da odlaze svojim kućama. Nekolicina djece postaje nervozna i svojim pokretima to pokazuju. Bacaju igračke, traže dudu, žele u ljuljačku, svaka situacija im je prekretnica. Zatim, u mlađoj vrtićkoj skupini djeca imaju između tri i četiri godine. Prisutna su djeca koja se teško odvajaju od svojih roditelja pa pri samom ulasku u sobu dječak P odbija ući u sobu, čvrstim zagrljajem drži tatu i ne želi ga pustiti. Plače i pokušava doprijeti do tate. Tata ga pokušava smirit i uvesti u sobu uz pomoć odgojiteljice. Dječak P tada se ne koristi rečenicama iako ima vrlo dobru razvijenu komunikaciju. S druge strane, djevojčice M i M u garderobi pozdravljaju svoju majku, grle ju te dogovaraju što će raditi poslije vrtića. Njihove geste pokazuju da su sretni i vedri, ulaze u sobu smiješeći se. Iz sobe šalju svojoj majci poljubac te se odlaze igrati s ostalom djecom. Osim toga, kada odlaze doma sretni su, grle odgojiteljicu te se vesele sutrašnjem danu. Djeca od četiri do pet godina, nalaze se u srednjoj vrtićkoj skupini. Ta je skupina samostalija u usporedbi s ostalima. Dječak F pri ulasku u sobu odguruje mamu kako druga djeca ne bi vidjela da ga je mama dovela pred sobu. Ljutitim izrazom lica želi pokazati svoju hrabrost i samostalnost. Odbija poljubiti svoju

majku i sa svojom igračkom ulazi u sobu. Skuplja svoje društvo i ignorira majku. Dječak F tijekom dana pokazuje znakove po kojima se vidi da mu nedostaje majka te traži pažnju i nježnost odgojiteljice. Djeca u toj skupini jako lijepo verbalno komuniciraju, sami izrazi lica pokazuju njihove osjećaje i potrebe. Po odlasku iz vrtića, prepričavaju svoj dan, pozdravljaju ljude koje sretnu u hodniku, šire svoju energiju među okolinom. Starija vrtićka skupina je skupina u kojoj se nalaze djeca od pet do šest godina. Njihova komunikacija bazira se na verbalnoj komunikaciji u većini slučajeva. U jasličkoj skupini u kojoj sam ja bila provodilo se pravilo „Reci što ti je,“. U toj skupini, djeca izražavaju svoje osjećaje rečenicama, ne drže ništa u sebi, ne skrivaju, oslobađaju svoju tugu i bijes na jednak način kao i sreću. Pri dolasku u vrtić i odlasku iz vrtića većinom su nasmijani, pričaju, vesele se ostaloj djeci i roditeljima, ne stvaraju probleme pri ostajanju. Češće žele ostati u vrtiću gdje su okruženi prijateljima nego ići doma.

Drugi problem istraživanja bio je ispitati koje neverbalne znakove djeca upotrebljavaju tijekom igre. U samoj igri djeca se različito ponašaju. Kao što su prisutna različita djeca i djeca različite dobi, tako postoje i različite igre. U jasličkim skupinama djeca uz igračke pokazuju svoje osjećaje. Kada su nervozna bacaju igračke, udaraju njima u pod, agresivno ih stavljaju u usta te uzimaju drugoj djeci igračke. Ne dopuštaju da im ostala djeca ulaze u osobni prostor i u igru te u tim situacijama djeca jasličkih skupina vrište, guraju se, grizu, lupaju rukama, bacaju se po podu i slično. S druge strane, kada su sretna, dodaju drugoj djeci igračke, grle plišane igračke, kada se smiju stavljaju igračke u usta. Tada djeca najviše komuniciraju međusobno gukanjem i pokretima. Djeca se ne znaju koristiti verbalnom komunikacijom stoga im preostaju pokreti i zvukovi. U starijoj jasličkoj skupini, igra djece je puna žamora i oponašanja zvukova. Dječaci pri igri s vlakovima i automobilima proizvode zvuk motora i ceste. Promatrajući njihovu igru može se izvući mnogo zaključaka. Djevojčice u obiteljskom kutiću kuhaju te čuvaju bebu. Djevojčica N proizvodi zvuk bebe i njezinog plača, ostale tri djevojčice pretvaraju se da su obitelj koja je na ručku. Ne koriste mnogo verbalne komunikacije, ali su im mimike i geste prisutne na najvišoj razini. U vrtićkim skupinama verbalna i neverbalna komunikacija uključene su jednako. Ukoliko dijete zna verbalno komunicirati, prvobitno izabire verbalnu komunikaciju te neverbalnu. U trenucima kada se djeca upuste u igru jako su koncentrirana i sama neverbalna komunikacija je vrlo izražena. Pokreti i mimike lica prate verbalnu komunikaciju. Mimika lica mijenjaju

im se ovisno o samoj igri. Međusobno razvijaju svoju neverbalnu i verbalnu komunikaciju i povezuju tuđe komunikacije svojim znanjima te tako šire svoj vokabular.

Treći cilj istraživanja bio je ispitati koje neverbalne znakove djeca upotrebljavaju za vrijeme ručka. Za vrijeme ručka djeca sjedaju za stol. U jasličkim skupinama većina djece automatizirano pokušava navući rukave majice kako se ne bi zaprljali tijekom jela, no u većini slučajeva ne uspijevaju te ljutita lica, viču i postaju nemirni. Odgojiteljica u tom trenutku dolazi do djeteta i pomaže mu, nakon čega se dijete se tada smiruje i čeka ručak. Djeca ove skupine ne znaju sama jesti te lupaju žlicama i vilicama kako bi ih odgojiteljica primijetila. To je njihov poziv u pomoć kada su gladni, a ne znaju sami jesti. Druga djeca, služe se svojim rukama i pokušavaju staviti hranu u usta. Kada traže još hrane, određena djeca podižu svoju šaku u zrak jer je to njihov znak hrane. Nakon što završe s obrokom na licima im se vidi umor i da jedva čekaju zaspati. U vrtićkim skupinama djeca većinom verbalno komuniciraju te samostalno jedu. Kada žele još jesti dolaze do odgojiteljice ili podižu ruku te čekaju svoj red. U srednjoj vrtićkoj skupini određeno je pravilo da djeca pri uzimanju hrane kažu žele li više ili manje. S tim pravilom, djeca razvijaju pojam količine, komunikaciju i odlučnost. Što god da izaberu, smiju tražit još, no cilj je pojesti onoliko koliko su tražili.

Četvrti, ujedno i zadnji problem istraživanja, bio je ispitati dječje neverbalne znakove tijekom igre vani. Vanjska igra popraćena je različitim zvukovima. Najmlađa djeca najčešće se igraju u svojoj skupini u pijesku. Kao i u sobi, djeca međusobno komuniciraju najviše neverbalno, kao i s odgojiteljima. Odgojitelj prati dječju igru, mimike lica i pokrete. Djeca koja se razljute, lopaticom lupaju o pijesak gdje odgojitelj reagira i pokušava objasniti djetetu što točno nije u redu s tim postupkom. Djeca također vrište od sreće, smiju se, proizvode različite glasove, oponašaju zvukove koje čuju vani, obraćaju se odgojiteljicama i ostaloj djeci. Pokazuju na stvari koje im se čine zanimljive kao što je ljuljačka, bicikl, uže, djeca koja se igra s loptom i tako dalje. Malo starijoj djeci dopuštena je igra u cijelom dvorištu. Djeca trče, skaču, izvode različite pokrete, natječu se, stvaraju nove igre i prijateljstva. Dvorište je mjesto gdje se susreću sve skupine vrtića. Oni stariji svojim dolaskom pokazuju da su veći i jači, njima je dopušteno više stvari i tada se žele pokazati manjoj djeci, svojoj braći i sestrama. Ponekad se žele dokazati, tada odgojitelj mora biti

oprezan i paziti na postupke djeteta. Pri padu i ozljedama, djeca plaču i dozivaju odgojitelja, time pokazuju svoju tugu i žalost. Bez ikakve verbalne komunikacije svojom neverbalnom komunikacijom pokazuju što se dogodilo i što ih boli.

5. RASPRAVA I ZAKLJUČAK

U provedenom istraživanju temeljni cilj bio je uvidjeti razlike u neverbalnoj komunikaciji između djece od 1. do 6. godine. S obzirom na promatranje djece različitih dobi u različitim situacijama i aktivnostima, možemo zaključiti kako je neverbalna komunikacija uvijek jednako prisutna, samo što je kod djece mlađe dobi puno izraženija. Kod djece starije dobi, verbalna komunikacija prisutna je u većini slučajeva, tada zanemarujemo neverbalnu komunikaciju. Smatram da je to greška zbog toga što sam kroz pisanje završnog rada shvatila koliku vrijednost sama neverbalna komunikacija ima. Prilikom razgovora s djecom, kolegicama i ostalim prijateljima, shvatila sam da mnogo puta osoba svojom reakcijom, pokretom i mimikom iznese svoj stav i mišljenja, a verbalnom komunikacijom iznese nešto sasvim drugačije.

U samome istraživanju, postavljena su četiri problema. Promatranje dolaska i odlaska djece u vrtić i iz vrtića, promatranje igre, promatranje ručka i promatranje slobodne igre vani. Sva očekivanja su potvrđena.

Neverbalna komunikacija vrlo je bitna stavka u djetetovom razvoju i bitno ju je razvijati, učiti i pratiti. Samim pokretom dijete usvaja značenje te riječi, pamti ju i vrlo brzo će pri izgovoru te riječi znati i značenje riječi. Primjerice, kada dijete boli trbuh, rukom će ga milovati i držati se za njega. Čim progovori i usvoji riječi kao što je „boli me“ ili „trbuh“ znati će povezanost.

S djecom je vrlo bitno raditi odmalena, surađivati, pričati, čitati, pokazivati, otkrivati nova okruženja i stvari. Djeca sve upijaju vrlo brzo i lako, nismo ni svjesni koliku moć djeca imaju. Osim toga, vrlo je bitno da dijete ima kvalitetne govorne uzore uz sebe.

Raznim se istraživanjima i znanstvenim radovima omogućilo upoznavanje s komunikacijom općenito. Kroz godine su znanja o oblicima komunikacija sve više rasla i nadopunjavala se.

Komunikacija je vrlo bitno područje koje ima veliku vrijednost. Komunikaciju moramo nadograđivati i usavršavati kako bi djeca jednog dana postala kvalitetan govorni uzor svim budućim naraštajima.

6. LITERATURA

1. Apel, K., Masterson, J. J., (2003), *Jezik i govor od rođenja do 6. godine*, Prevela Ilona Posokhova, 2004, Nakladnik: Ostvarenje
2. Birnholz, J.C., Benacerraf, B.R., (1983), *The development of human fetal hearing*.
3. Bratanić, M. (1993). *Mikropedagogija. Interakcijsko-komunikacijski aspekt odgoja. Priručnik za studente i nastavnike*. Zagreb: Školska knjiga.
4. Cherry, C. (1966). *On human communication*.
5. Cvrčak, Dječji vrtić Zagreb, (2021). *Poticanje komunikacije i govornog izražavanja*. Preuzeto 8.8.2023.: [Dječji vrtić Cvrčak - Poticanje komunikacije i govornog izražavanja \(zagreb.hr\)](http://www.djecjivrtic-cvrcak.hr)
6. Dvorski, J. (2017). *Odrednice inovativne komunikacije u poslovnom određenju. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu: Zagreb, doktorska disertacija*
7. Fox, R., (2006). *Poslovna komunikacija*, 2. dopunjeno izdanje, Hrvatska Sveučilišna naklada/Pučko otvoreno učilište, Zagreb
8. Guberina, P. (2010). *Govor i čovjek*. Zagreb: ArTresor naklada
9. Kliment, A., Jurković Matić, O., (2007), *Poslovne komunikacije*, Mate d.o.o., Zagreb.
10. Knapp, M. L., Hall, J. A. (2010), *Neverbalna komunikacija u ljudskoj interakciji*, Naklada Slap, Jasterbarsko
11. Ljubešić, M., Cepanec, M. (2013). *Rana komunikacija: u čemu je tajna? Logopedija*
12. Marot, D. (2005), *Uljudnost u verbalnoj i neverbalnoj komunikaciji*, Fluminensia
13. Miljak, A. (1984). *Uloga komunikacije u razvoju govora djece predškolske dobi*. Zagreb: Školske novine
14. Možina, S., Tavčar, M., Zupan, N., & Knežević, A. N. (2004), *Poslovno komuniciranje*, založba Obzorja.
15. Neill, S. (1994) *Neverbalna komunikacija u razredu- prevela Gordana Mikulić*. Zagreb: Educa, nakladno društvo.
16. Pavličević – Franić, D. (2005) *Komunikacijom do gramatike*. Zagreb – 1. izdanje
17. Pennington, D. C. (2008) *Osnove socijalne psihologije*. Zagreb: Naklada Slap
18. Petar, S. (2004). *Osnove uspješne komunikacije*. Zagreb: Euro hoper
19. Posokhova, L. (1999) *Razvoj govora i prevencija govornih poremećaja u djece*. Zagreb: Ostvarenje.
20. Rijavec, M., Miljković, D. (2002) *Neverbalna komunikacija: jezik koji svi govorimo*. Zagreb

21. Samovar, L. A., Porter, R. E., McDaniel, E. R. (2013) *Komunikacija između kultura*. Zagreb: Naklada Slap- 6. izdanje
22. Stančić, V., Ljubešić, M. (1994). *Jezik, govor, spoznaja*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada
23. Starčević Perica, M. (2018). *Geste i razvoj govora*.
24. Škarić, Ivo. 1988. U potrazi za izgubljenim govorom. Zagreb: Školska knjiga.
25. Tatković, N., Diković, M., Tatković, S. (2016) *Pedagoško- psihološki aspekti komunikacije*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile.

IZJAVA O IZVORNOSTI ZAVRŠNOG RADA

Izjavljujem da je moj završni rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

(vlastoručni potpis studenta)